

Катерина Олексіївна ХАЗАХ

аспірантка,
кафедра управління персоналом та економіки праці,
Донецький національний університет
вул. Челюскінців, 186, м. Донецьк, 83001, Україна
E-mail: katrin0107_donnu@mail.ru
Телефон: +380668108477

РОЗПОДІЛЬЧІ ВІДНОСИНИ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ЗАРОБІТНОЇ ПЛАТИ В УКРАЇНІ

Хазак, К. О. Розподільчі відносини як чинник формування заробітної плати в Україні [Текст] / Катерина Олексіївна Хазак // Економічний аналіз : зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол. : С. І. Шкарабан (голов. ред.) та ін. – Тернопіль : Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка», 2013. – Том 14. – №1. – С. 151-158. – ISSN 1993-0259.

Анотація

У статті розглянуто основні проблеми, що виникають унаслідок негативного впливу розподільчих процесів на формування доходів та рівень оплати праці працівників. Досліджено структуру доходів населення, проаналізовано показники, які характеризують неефективність розподілу ВВП в Україні. В аргументованій формі наведено наслідки руйнівного впливу політики розподілу на рівень добробуту громадян. Розглянуто неефективність податкового навантаження на фонд оплати праці, розраховано «порог Лаффера» для України. Проведено економіко-статистичний аналіз показників бідності та диференціації населення за доходами. За результатами проведеного аналізу надано рекомендації щодо поліпшення ситуації у системі розподільчих процесів України. Запропоновано алгоритм моделі підвищення ефективності впливу розподільчих процесів на формування заробітної плати.

Ключові слова: доходи; заробітна плата; ВВП; соціальна стратифікація; бідність.

Екатерина Алексеевна ХАЗАХ

РАСПРЕДЕЛИТЕЛЬНЫЕ ПРОЦЕССЫ КАК ФАКТОР ФОРМИРОВАНИЯ ЗАРАБОТНОЙ ПЛАТЫ В УКРАИНЕ

Аннотация

В статье рассмотрены основные проблемы, возникающие в результате негативного влияния распределительных процессов на формирование доходов и уровень оплаты труда населения. Исследована структура доходов, проанализированы показатели, характеризующие неэффективность распределения ВВП в Украине. В аргументированной форме приведены последствия разрушительного влияния политики распределения на уровень благосостояния граждан. Рассмотрена неэффективность налоговой нагрузки на фонд оплаты труда, рассчитан «порог Лаффера» для Украины. Проведен экономико-статистический анализ показателей бедности и дифференциации населения по доходам. По результатам проведенного анализа даны рекомендации по улучшению ситуации в системе распределительных процессов Украины. Предложен алгоритм модели с целью повышения эффективности воздействия распределительных процессов на формирование заработной платы.

Ключевые слова: доходы; заработная плата; ВВП; социальная стратификация; бедность.

DISTRIBUTION RELATIONS AS A FACTOR OF WAGE FORMATION IN UKRAINE

Abstract

The article describes main problems which arise as a result of negative influence of distribution processes on income and wages. Income structure is investigated; inefficiency indicators of distribution of GDP are analyzed. In the reasoned form the consequences of the devastating influence of distribution policies on the citizens' welfare are described. Inefficiency of the tax burden on the payroll is considered; «Laffer threshold» for Ukraine is calculated. Economic and statistical analysis of poverty and population differentiation in income is conducted. According to results of the analysis recommendations for improvement of the system of distribution processes in Ukraine are given. The algorithm of model increasing distribution processes efficiency and their influence on wages are suggested.

Keywords: income; wage; GDP; social stratification; poverty.

JEL classification: J380

Головною умовою досягнення високих і стабільних результатів функціонування економіки є справедливий розподіл результатів праці у вигляді доходів. Заробітна плата та доходи населення є індикатором ефективності економіки та соціальної політики держави, можливості суспільства мати гідний рівень життя. При цьому держава не забезпечила на макrorівні необхідний пріоритет для заробляння доходів (відносно інших способів їх отримання), а також не створила макроекономічних умов для підприємницької активності та ефективної трудової діяльності.

Україна перебуває у стані, коли економіка і не розвивається, і не має стимулів до цього. Використання валового внутрішнього продукту переважним чином орієнтується на незначну за чисельністю групу населення. Така ситуація призводить до посилення соціальної напруги у суспільстві. Тому вдосконалення чинної системи розподілу доходів у державі потребує дослідження та вдосконалення. Крім того, вивчення різних аспектів розподільчих відносин набуває особливої актуальності у зв'язку з необхідністю відпрацювання механізмів виведення економіки з кризи.

Питанню дослідження впливу розподільчих процесів на формування доходів населення, зокрема, місцю та ролі заробітної плати у їх структурі присвячено чимало праць вітчизняних і зарубіжних науковців таких, як Жуковська А. Ю. [1], Лібанова Е. М. [2], Куліков Г. Т. [3], Меркулова Т. В. [4], Тохтарова В. С. [5], Холод Н. М. [6] та інші. Однак попри досить високий рівень розробки як теоретичних, так і практичних аспектів досліджуваного питання, проблема

неефективного розподілу доходів продовжує залишатися гострою для українського суспільства та потребує подальшого розгляду.

Метою дослідження є оцінка якості розподільчих відносин як чинника формування заробітної плати в Україні та визначення напрямів їх удосконалення задля створення підґрунтя зростання добробуту населення та скорочення майнового розшарування в суспільстві.

Проведення якісних змін у системі розподільчих відносин з точки зору функціонування економічної системи має подвійне значення:

- по-перше, у процесі економічного зростання, нагромадження національного багатства, створення сприятливих соціальних умов для громадян стає головною метою економічної діяльності; усі інші аспекти економічного розвитку розглядаються як засоби, що сприяють підвищенню життєвого рівня населення;
- по-друге, самі розподільчі відносини є фактором економічного зростання.

Якщо економічне зростання не супроводжується підвищенням добробуту громадян, то населення втрачає стимули до ефективної економічної діяльності. Водночас, що вищим є рівень економічного розвитку, то вищими є вимоги до людей, що його забезпечують, їх знань, культури, фізичного та морального виховання. Це потребує подальшого вдосконалення розподільчих відносин.

Трансформаційні процеси, які відбуваються в економіці України, впливають і на систему розподілу та перерозподілу доходів. Одним з

головних показників незадовільного стану розподільчих процесів є частка заробітної плати у ВВП та собівартості продукції.

Так за 2008-2012 рр. динаміка частки заробітної плати у валовому внутрішньому продукті не мала стійкої тенденції та коливалася у межах 48-51% (табл. 1).

Таблиця 1. Структура ВВП України за 2008-2013 рр. [на основі 7]

ВВП за розподільчим методом	2008 р.		2009 р.		2010 р.		2011 р.		2012 р.	
	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%
Оплата праці найманих працівників	470464	49,6	451343	49,4	540651	49,9	636722	48,9	718159	51,0
Податки за винятком субсидій на виробництво та імпорт	116782	12,3	115326	12,6	131339	12,1	186574	14,3	200178	14,2
Валовий прибуток, змішаний дохід	360810	38,1	346676	38,0	410579	38,0	478783	36,8	490552	34,8
ВВП, всього	948056	100,0	913345	100,0	1082569	100,0	1302079	100,0	1408889	100,0

Попри деяке зростання цього показника у 2012 р., ситуація продовжує залишатися критичною, оскільки гранично допустимою вважається частка заробітної плати у ВВП на рівні 60-65%. Необхідно підкреслити, що значення мають не тільки відсоткові пропорції зарплати та ВВП, а й величина самого валового внутрішнього продукту, яка в Україні є досить низькою. Так ВВП України становить усього 2,3% від ВВП ЄС, 2,3% – від ВВП США, 11,6% – від ВВП Німеччини, 16,0% – від ВВП Франції і половину (50,9%) – від ВВП Польщі [3, с. 16].

Стосовно частки заробітної плати в собівартості продукції, зазначимо, що за європейськими нормами вона має становити близько 30-35% В Україні цей показник ледь перевищує 12%, тобто майже у 3 рази менший, а у 2011 році він взагалі становив лише 6,1% [7]. Така державна політика «дешевої робочої сили» має серйозні негативні наслідки для населення:

порушення балансу споживання, поширення бідності, перешкоди формуванню середнього класу, зниження продуктивності праці. Таким чином, можна зробити висновок про те, що необхідним є забезпечення позитивної динаміки зростання обох вищерозглянутих показників. Це призведе до збільшення заробітної плати та підвищення рівня добробуту громадян.

Високе значення у забезпеченні гідного рівня оплати праці населення має ланцюг «продуктивність праці – ВВП – заробітна плата». Що вищий рівень продуктивності праці, то більшими є обсяги випуску продукції, а, отже, вищою є заробітна плата. На жаль, сьогодні в Україні така залежність не спостерігається. Зокрема, очевидно, що починаючи з 2011 року зростання реальної заробітної плати відбувається більш швидкими темпами, ніж зростання продуктивності праці та реального ВВП (рис. 1).

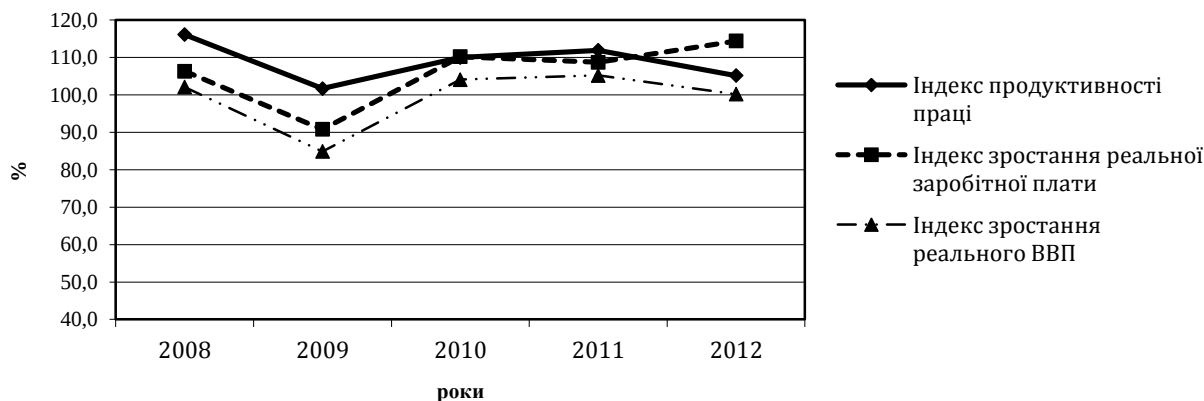

Рис. 1. Індеси продуктивності праці, зростання реальної заробітної плати, зростання реального ВВП України за 2008-2012 рр. [на основі 7]

Випереджаюче зростання заробітної плати порівняно з темпами зростання продуктивності праці та ВВП в умовах збереження застарілої – експортоорієнтованої та ресурсоемної – економічної моделі зумовлює помітні деформації у структурі ВВП за категоріями кінцевого використання, що ставить під загрозу можливості технологічної модернізації економіки України та її швидкого переходу до інвестиційно-інноваційної моделі розвитку й разом з іншими чинниками підвищує вразливість вітчизняної економіки до глобальних макроекономічних дисбалансів [8; 9].

Ситуація, що склалася, породжує також значні викривлення у структурі доходів населення, яка на сучасному етапі є далекою від оптимальної. Зокрема, ключовим у цьому питанні слід розглядати аспект зближення доходів у вигляді заробітної плати та доходів у вигляді соціальних пільг та виплат. Так протягом 2008-2012 рр. спостерігається стійка тенденція до переважання

цих двох джерел у структурі доходів населення. Тоді як частка доходів від власності та прибутку і змішаного доходу є досить низькою та не перевищує 6% і 16% відповідно (рис. 2). Проведений аналіз дає можливість констатувати наступне:

- наявність значної залежності добробуту населення від державних допомог і виплат;
- практично повну відсутність в Україні такого прошарку населення, як «середній клас»;
- складність ведення підприємницької діяльності;
- повільний рух капіталу усередині держави.

Така ситуація є наслідком недосконалості розподілу фінансових ресурсів у державі та провокує виникнення «соціального утримання». Як результат, відбувається зниження мотивації до продуктивнішої праці та зростає бажання одержувати «фіктивні» пільги.

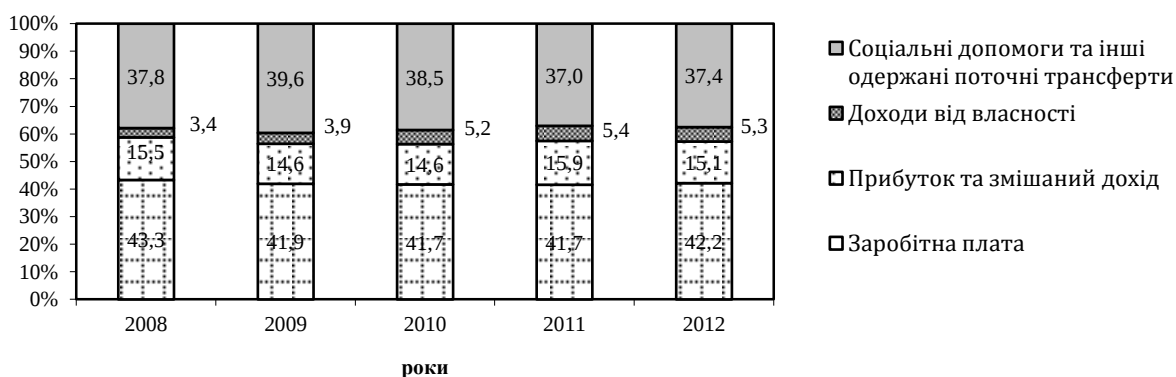

Рис. 2. Структура доходів населення України за 2008-2012 рр. [на основі 7]

Значною та чи не найгострішою залишається проблема існування тіньового сектору економіки в Україні. За оцінками експертів за 20 років незалежності в Україні не доплачено громадянам зарплат і пенсій на суму понад 600 млрд. дол. США. Крім того, на сьогодні близько 150 млрд. грн. платиться в Україні без сплати усіх необхідних відрахувань [10].

При цьому, варто зазначити, що зарплати «в конвертах» вигідні як роботодавцям, так і працівникам. Для української економіки характерною є значна невідповідність між державними стандартами в оплаті праці та ціною робочої сили порівняно з розвиненими країнами, при практично однакових цінах на інші товари. Як наслідок, населенню вигідно мати доходи, не контрольовані державою. У легальних зарплатах сьогодні зацікавлені лише працівники передпенсійного віку, яким необхідно турбуватися про майбутні пенсійні виплати. Але частка цих осіб настільки низька, що їх вплив на ринок дуже обмежений.

Така ситуація перш за все пов'язана з фіскальною неефективністю держави у сфері

оплати праці. Податки є активним елементом перерозподільчих відносин, вони здійснюють вагомий вплив на відтворення, стимулюючи або стримуючи його. Дослідження зарубіжних науковців доводять, що інвестування у виробництво є вигідним у тому випадку, якщо повна ставка оподаткування не перевищує 40% (так званий «поріг Лаффера») [11, с. 26]. Розрахуємо «поріг Лаффера» для України за 2012 рік (табл. 2).

З розрахунку, наведеного у таблиці 2, очевидно, що «поріг Лаффера» в Україні має перевищення над гранично допустимим значенням у 40%, що свідчить про відсутність раціонального розподілу податкового навантаження на фонд заробітної плати.

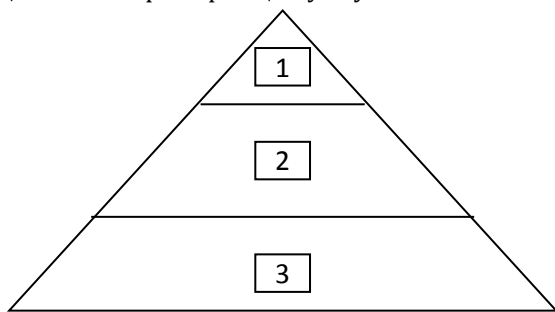
Виходячи з вищесказаного, закономірним стає прагнення населення до приховування своїх реальних доходів. Водночас зниження нарахувань на фонд оплати праці приблизно до 20-25% може призвести до позитивних зрушень існуючої ситуації.

Таблиця 2. Розрахунок «порогу Лаффера» для України за 2012 рік

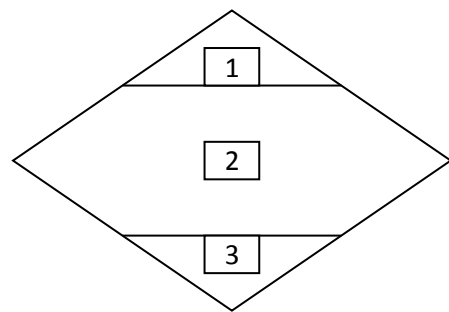
№	Показник	Значення, %
1	Податок на доходи фізичних осіб	15,0
2	Внески роботодавців на фонд оплати праці (ЄСВ)	36,7
3	ЄСВ, що сплачує працівник	3,6
4	Частка заробітної плати у ВВП	51,0
5	Частка нарахувань на ФОП у ВВП (1стр+2стр+3стр)/100*4стр	28,2
6	Податок на прибуток	21
7	Податок на додану вартість	20
8	Частка прибутку у ВВП (100-4стр)	49
9	Частка нарахувань на прибуток у ВВП (6стр+7стр)/100*8стр	20,09
10	«Поріг Лаффера» у 2012 році (5стр+9стр)	48,29

Недоліки розподільчих процесів призводять перш за все до значної поляризації заробітних плат, збагачення багатих та знищення так званого «середнього класу», загального викривлення соціальної стратифікації у суспільстві. Так на

сьогодні для України характерним є наявність «соціального трикутника», у якому найбільшу питому вагу має категорія бідних громадян (рис. 3).

Соціальна ситуація в Україні

Соціальна ситуація в розвинутих країнах

1 – багаті, 2 – середній клас, 3 – бідні

Рис. 3. Соціальна стратифікація суспільства [на основі 12; 13]

Вивчаючи диференціацію населення за рівнем оплати праці, особливу увагу варто звернути на економіко-статистичний аналіз розподілу населення за середніми доходами на одну особу. Так в Україні станом на 2012 рік 57,8% громадян отримують середній дохід у межах від 840 до 1920 грн. [7]. При цьому за розрахунками експертів ООН вартість споживчого кошику становить 510 доларів [8]. Тобто, більше половини українців не мають змоги забезпечувати за рахунок своїх доходів необхідні споживчі витрати. Крім того, у 2012 р. 9,9% населення України (порівняно з 8,2% у 2011 році) мали середній дохід у місяць менший за прожитковий мінімум. Також наявність істотної поляризації населення за ознакою матеріальної забезпеченості демонструє побудована крива Лоренца (рис. 4). Загалом дослідження показують, що рівень доходів зростає тільки у 5% населення, тоді як 95% розцінюють свої доходи як недостатні, а 16% населення взагалі живе за межею бідності [10].

Таким чином, зростання диференціації за рівнем оплати праці і чисельності населення з відносно низькими доходами є кроком до ще однієї проблеми, а саме розширення масштабів

бідності. Поширення бідності в Україні є прямим виявом нераціональної політики розподілу та перерозподілу ВВП.

За даними офіційної статистики рівень бідності в Україні, починаючи з 2011 року поступово скорочується, при цьому також тенденцію до зменшення має і показник глибини бідності (табл. 3). Але, попри це, така картина не відображає реальної соціально-економічної ситуації. За даними експертів ООН, в Україні бідних людей 78%, тоді як у Європі 17%. У розріз з офіційною статистикою йде суспільна думка українців, згідно з якою 44% населення вважає себе бідним та 38% – небагатими. При цьому проведений аналіз продемонстрував, що переважна більшість сімей в Україні, а саме 75,7% мають лише одну дитину, оскільки рівень заробітних плат батьків не дозволяє забезпечити утримання двох та більше дітей [7]. Крім того, варто зазначити, що за Індексом добробуту, підготовленим Лондонським Інститутом Легатум для 110 країн світу, Україна знаходиться в групі найбідніших країн світу та посідає 69 місце – одне з найнижчих у Європі [6, с. 327]. З вищенаведеного можна зробити висновок, що соціально-

економічна нерівність обумовлена соціальна поляризація і концентрація доходів не неефективними механізмами державного зменшується, а посилюється і триває. регулювання і розподільчими відносинами;

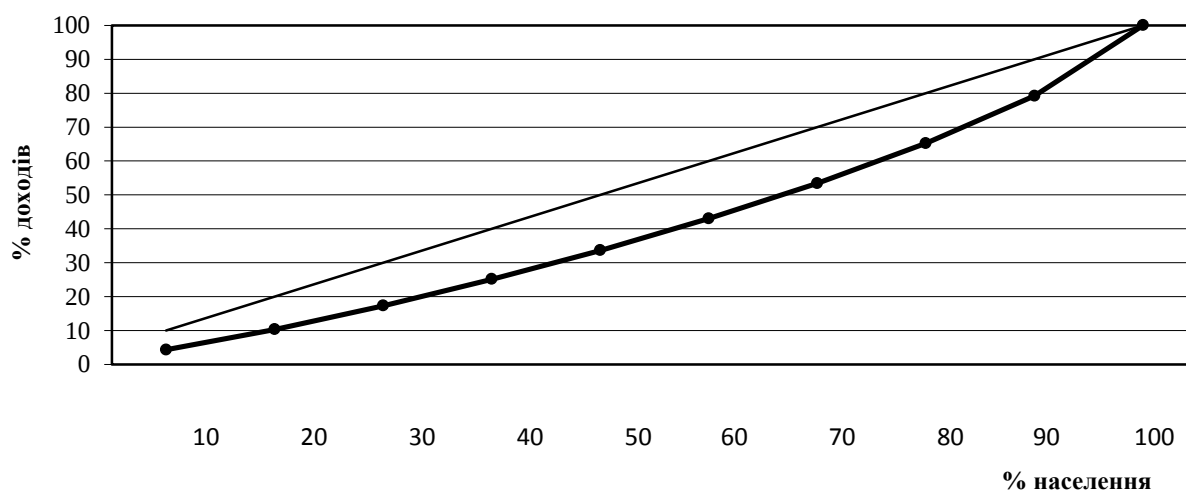

Рис. 4. Крива Лоренца для України у 2012 році [на основі 7]

Таблиця 3. Основні показники бідності в Україні [7; 14, с. 25]

Показник	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.
Межа бідності, грн. на особу на місяць	778	835	922	953	1108
Межа злиденності, грн. на 1 особу на місяць	622	668	в/д	762	в/д
Рівень бідності, %	27,0	26,4	26,4	27,0	26,0
Рівень злиденності, %	13,6	13,0	в/д	13,4	в/д
Глибина бідності, %	23,4	22,3	21,3	22,1	21,2

На нашу думку, одним з основних важелів подолання бідності та інших негативних наслідків неефективності розподільчих процесів в Україні повинен стати сучасний механізм регулювання заробітної плати. Перехід від олігархічного розподілу доходів до справедливого можливий

лише за умови системних цілеспрямованих змін у суспільстві. Вважаємо, що ефективним вирішенням проблеми формування гідного рівня оплати праці в Україні може стати впровадження економічної моделі взаємопов'язаних чинників (рис. 5).

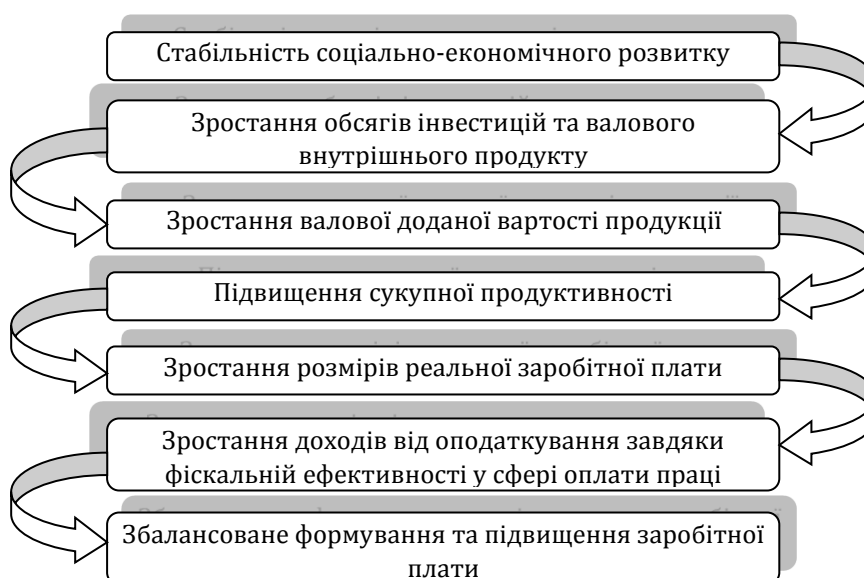

Рис. 5. Алгоритм моделі підвищення ефективності впливу розподільчих процесів на формування заробітної плати

Держава повинна стимулювати відтворення здатності до праці та розвиток робочої сили, підвищуючи роль заробітної плати в забезпеченні гідного рівня життя населення та долаючи необґрунтовано високу диференціацію у сфері оплати праці. З цією метою рекомендуємо такі напрями удосконалення розподільчих процесів:

1. Створення на державному рівні умов з підвищення частки заробітної плати у структурі валового внутрішнього продукту та валового регіонального продукту, а також у доходах населення; також необхідно звернути увагу на оптимізацію такого показника як частка заробітної плати у структурі валової доданої вартості.

2. Прийняття активних заходів з боку держави щодо удосконалення податкової та фінансової політики з метою зниження показника «порогу Лаффера» та недопущення усталеного субсидування соціального утримання. У межах цього напрямку слід звернути увагу на:

- дієвий контроль за цільовим та ефективним використанням коштів, призначених для соціального захисту населення;
- врахування майнового стану громадян при наданні соціальних допомог;
- перенесення акцентів з допомоги соціально вразливим верствам суспільства на розвиток ринку праці й максимальне розширення зайнятості;
- створення єдиного державного реєстру громадян, які мають право на соціальну підтримку і користуються пільгами, наладження обліку пільгових категорій населення;

– впровадження диференційованої прогресивної шкали оподаткування.

3. Розробка заходів щодо залучення на пільгових умовах інвестицій для економічної перебудови галузей, що відстають у співвідношенні рівнів заробітних плат.

4. Стимулювання суб'єктів підприємницької діяльності до відмови від орієнтирів забезпечення низької вартості робочої сили та заміна цих пріоритетів на виготовлення продукції високої якості, що забезпечить її конкурентоспроможність на ринку, а отже, сприятиме зростанню ВВП.

5. Забезпечення відповідності темпів приросту продуктивності праці, заробітної плати та реального валового внутрішнього продукту.

Загалом систему заходів щодо вдосконалення впливу процесів розподілу на заробітну плату слід розглядати у нерозривному зв'язку з динамікою на ринку праці, реформуванням податкової системи та загальною модернізацією економіки.

Таким чином, Україні слід негайно відмовитися від політики «дешевої робочої сили». Головним інструментом досягнення цього повинна стати політика соціальної справедливості, рівності, «дорогої робочої сили».

Упровадження запропонованих механізмів вдосконалення розподільчих процесів дозволить досягти умов гідної праці в Україні. Адже це основа соціального й економічного прогресу, запорука забезпечення конкурентоспроможності підприємств та національної економіки. Тому розробка якісно нових інструментів вдосконалення розподільчих процесів та їх впливу на забезпечення гідного рівня заробітних плат становитиме основу подальших досліджень у цьому напрямі.

Список літератури

1. Жуковська, А. Ю. Соціальні стандарти у сфері доходів населення та проблематика їх запровадження в Україні [Текст] / А. Ю. Жуковська // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 11(101). – С. 181–189.
2. Лібанова, Е. М. Трансформаційні процеси, соціальна стратифікація і перспективи становлення середнього класу [Текст] / Е. М. Лібанова // Економіка і прогнозування. – 2002. – С. 34–60.
3. Куліков Г. Т. Заробітна плата в системі основних макроекономічних показників у кризовий період [Текст] / Г. Т. Куліков // Україна: аспекти праці. – 2010. – № 7. – С. 14–20.
4. Меркулова, Т. В. Экономический рост и неравенство: институциональный аспект и эмпирический анализ [Текст] / Т. В. Меркулова // Экономическая теория. – 2008. – №2. – С. 15–20.
5. Тохтарова, В. С. Доходы населения: уровень, структура и дифференциация [Текст] / В. С. Тохтарова // Демографія та соціальна економіка. – 2011. – №2(16). – С. 166–175.
6. Холод Н. М. Розподіл доходів та бідність у перехідних економіках [Текст]: монографія / Н. М. Холод. – Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2009. – 442 с.
7. Офіційний сайт Державного комітету статистики [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://ukrstat.gov.ua>.
8. Новый курс: реформы в Украине. 2010–2015 [Текст]: національна доповідь / за заг. ред. В. М. Гейця [та ін.]. – К. : НВЦ НБУВ, 2010. – 232 с.
9. Соціально-економічний стан України: наслідки для народу та держави [Текст]: національна доповідь / за заг. ред. В. М. Гейця [та ін.]. – К. : НВЦ НБУВ, 2009. – 687 с.
10. Столица крепнет богачами [Текст] // Газета «Коммерсантъ Украина». – 2012. – № 110.
11. Попова, Л. В. Налоговые системы зарубежных стран [Текст] / Л. В. Попова. – М., 2008. – 368 с.

-
12. Tramp, D. J. *Why we want to be rich*. [Text] / Donald J. Tramp and Robert T. Kiyosaki with Meredith Mciver and Sharon Lechter. – USA: «Rich Press», 2006. – 320 pages.
 13. Круглий стіл. Соціальні та економічні параметри середнього класу в Україні. Від пошуку до визначення [Текст] // Економіст. – 2005. – № 7. – С. 9-33.
 14. Межа бідності в Україні та Європі [Електронний ресурс] / Z-Україна: статистика, економіка, тенденції. – Режим доступу: <http://zet.in.ua/socium/mezha-bidnosti-v-ukra%D1%97ni-ta-yevropi>.

References

1. Zhukovska, A. Yu. (2009). *Social standards in income sphere and problems of its implementation in Ukraine* [Sotsialni standarty u sferi dokhodiv naseleння ta problematyka yikh zaprovadzhennia v Ukraini]. *Actual problems of economics*, 11(101), 181-189.
2. Libanova, E. M. (2002). *Transformation processes, social stratification and prospects of middle class becoming* [Transformatsiyni protsesy, sotsialna stratyfikatsiia i perspektyvy stanovlennia serednoho klasu]. *Economics and prognostication*, 2, 34-60.
3. Kulikov, G. T. (2010). *Wages in the system of main macroeconomic indicators during crisis period* [Zarobitna plata v systemi osnovnykh makroekonomichnykh pokaznykiv u kryzovyi period]. *Ukraine: labor aspects*, 7, 14-20.
4. Merkulova, T. V. (2008). *Economic growth and inequality: institutional aspect and empirical analysis* [Ekonomiceskii rost i neravenstvo: institutsyonalnyi aspekt i empiricheskyy analiz]. *Economic theory*, 2, 15-20.
5. Tokhtarova, V. S. (2011). *Population income: level, structure and differentiation* [Dokhody naseleniia: uroven, struktura i differentsyatsiia]. *Demography and social economics*, 2(16), 166-175.
6. Kholod, N. M. (2009). *Income distribution and poverty in transition economies* [Rozpodil dokhodiv ta bidnist u perekhidnykh ekonomikakh]. Lviv: Publishing centre of LNU named by Ivan Franko.
7. State Statistics Committee [Derzhavnyi komitet statystyky]. (2013). Retrieved September 15, 2013, from : <http://ukrstat.gov.ua>.
8. Heets, V. M. (2010). *New direction: reforms in Ukraine. 2010-2015* [Novyi kurs: reformy v Ukraini. 2010-2015]. Kyiv: NVC NBUV.
9. Heets, V. M. (2009). *Socio-economic status of Ukraine: consequences for people and state* [Sotsialno-ekonomichnyi stan Ukrainy: naslidky dlia narodu ta derzhavy]. Kyiv: NVC NBUV.
10. Stolitsa krepnet bogachami. (2012). *Kommersant Ukraine*, 110 (1600).
11. Popova, L. V. (2008). *Tax systems of foreign countries* [Nalohovyye sistemy zarubezhnykh stran]. Moscow.
12. Tramp, D. (2006). *Why we want to be rich*. USA: Rich Press.
13. *Social and economic parameters of middle class in Ukraine* [Sotsialni ta ekonomichni parametry serednoho klasy v Ukraini]. (2005). *Economist*, 7, 9-33.
14. *Poverty line in Ukraine and Europe*. Z-Ukraine: statistics, economy, trends [Mezha bidnosti v Ukraini. Z-Ukraina: statystyka, ekonomika, tendentsii]. (2010). Retrieved September 15, 2013, from : <http://zet.in.ua/socium/mezha-bidnosti-v-ukra%D1%97ni-ta-yevropi/>.

Стаття надійшла до редакції 18.10.2013 р.